

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

موضوع:

بررسی ابعاد توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه
گامی به سوی مدرسه به مثابه سازمان پژوهنده

ارائه:

دکتر حسن مظاهری

زمستان ۱۳۹۷

ضرورت و اهمیت توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه از منظر اسناد تحول بنیادین

- در اسناد تحولی نه تنها یکی از زیرنظام ها ویژه پژوهش و ارزشیابی اختصاص یافته است، بلکه تاکید بر تفکر، پرسشگری، خلاقیت و پژوهش و پژوهشگری، معلم پژوهنده و مربی پژوهنده در اسناد ساری و جاری است. یا در زیرنظام تربیت معلم بر تربیت معلم فکور و پژوهنده اشاره شده است.
- در رهنامه مبانی نظری سند در بخش توسعه فرهنگ پژوهش آمده است: کسب و توسعه شایستگیهای مرتبط با پژوهش از سوی کارگزاران و مربیان از سطح ستاد تا سطح مدرسه و ایجاد فضای مناسب برای تحقق، توسعه و تعالی این جریان در تمامی ابعاد و مولفه های نظام تربیتی و نیز گسترش و تقویت فرهنگ پرسش گری و پژوهش در بین مربیان و مشارکت (در) تربیت مربی پژوهنده از وظایف خرده نظام پژوهش و ارزشیابی محسوب می شود.

به سه دلیل زیر نظام پژوهش و ارزشیابی باید به توسعه و تعالی فرهنگ پژوهش در نظام تربیتی پردازد.

- تحقق اصل ”خردورزی“، اصل ”مسئولیت“ و اصل ”پویایی“ در تمامی ابعاد و اجزای نظام تربیتی محتاج توسعه پژوهش و ارزشیابی در این نظام می باشد.
- **اصل خردورزی:** از جمله ظرفیت های خدادادی تعقل و خردورزی است. آدمی به کمک عقل قادر خواهد بود واقعیت ها و حقایق تربیت و لوازم عملی مرتبط با آن ها را بشناسد. لذا اساساً عمل تربیت، عملی خردورزانه و مستلزم آگاهی است. تربیت رسمی و عمومی در مسیر تکاپوی تعالی بخش خود، همواره با چالش های بسیار مواجه است و راهکارهای برون رفت از این چالش ها و مسائل پیش رو بی شک مستلزم مواجهه خردمندانه با آنهاست. از مصادیق این اصل، پژوهش محوری و... است.
- همچنین اصل مسئولیت و پویایی در این خصوص مدنظر است.

دلیل ۳ و ۲ ضرورت پرداختن زیرنظام به توسعه و تعالی فرهنگ پژوهش در نظام تربیتی

- ۲- پژوهش و ارزشیابی بدون برخورداری از یک فضای فرهنگی مساعد، ثمر چندانی را عاید نظام نخواهد ساخت. فرهنگ به عنوان زیست بوم مناسب پژوهش و ارزشیابی عمل می نماید و از این رو با گسترش آن در میان مدیران و سایر کارگزاران نظام تربیتی، زمینه توسعه و تاثیر گذاری یافته های پژوهش و ارزشیابی بر نظام ارتقاء می یابد.
- ۳- پیوند ذاتی فرایند پژوهش و ارزشیابی با فرایند درک، اصلاح و بهبود موقعیت به عنوان یک از شایستگی های ضروری در جریان تربیت است از این منظر در سطوح کارگزاران (مربیان) و متریان توجه به توسعه این امر ضروری می نماید.
- بدینسان مربیان ضمن کسب شایستگیهای پژوهشی و با تکیه بر روش پژوهش به درک بهتر موقعیت خود و اصلاح و بهبود آن به عنوان یکی از عوامل موثر در هدایت و پرورش استعداد های متریان، تعمیق یادگیری و تقویت روحیه پژوهش و جستجوگری در آنها کمک می کنند.

موقعیت و درک و اصلاح آن

- - منظور از موقعیت وضعیت مشخص، پویا و قابل درک و تغییری است که حاصل تعامل پیوسته فرد به منزله ی عنصری آگاه، آزاد و فعال با خداوند و گستره ای از جهان هستی (خود، طبیعت و جامعه) در محضر خداوند متعال است (که حقیقتی برتر و خالق همه ی جهان و فراتر از همه موقعیت ها است).
- به عبارتی روابط و اصلاح روابط و پایش کردن این روابط و بهبود مداوم اینها، فرایند توسعه و تعالی هویت را شکل می دهد.

در زیرنظام پژوهش و ارزشیابی مرتبط با توسعه فرهنگ پژوهش آمده است:

• **چشم انداز:** ... این زیرنظام تضمین کننده بهبود موقعیت نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی و تربیت نسلی پژوهنده در چارچوب نظام معیار اسلامی می باشد.

• **اهداف:**

• **هدف ۴-** زمینه سازی برای تربیت نسلی پژوهنده، پرسشگر، خلاق، نوآور و کارآفرین.

• **هدف ۵-** توسعه فرهنگ پژوهش و روحیه پرسشگری در بین مدیران، کارشناسان، معلمان، دانش آموزان و خانواده‌ها

اقدامات اساسی با همکاری دیگر دستگاهها و نهادها:

(برگرفته از زیرنظام):

- الف - مدرسه پژوهنده:
- ۱- تربیت معلم و آموزش های ضمن خدمت (تا ۱۴۰۴ نیمی از معلمان تحت پوشش این برنامه باشند) ... برای تقویت مهارتهای پژوهشگری دانشجو معلمان (پژوهشهای آکادمیک، اقدام-پژوهی و درس پژوهی) تدوین و اجرا نماید.
- ۲- آیین نامه فرصتهای مطالعاتی و بازآموزی علمی و تحقیقاتی ویژه معلمان پژوهنده،
- ۳- سرانه پژوهشی برای مدارس و پژوهشسراهای دانش آموزی،

ادامه اقدامات اساسی با همکاری دیگر دستگاهها و نهادها (برگرفته از زیرنظام):

- ۴- ضمن التزام به یکپارچه نگری آموزش و پژوهش، رویکرد آموزش پژوهش محور در بازنگری و تولید برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی مبتنی برنامه درسی ملی.
- ۵- در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی شایستگی محور دانش آموزان به فعالیت های پژوهشی فردی و گروهی توجه نموده و امتیاز لازم برای آن منظور نمایند.

در زیر نظام پژوهش و ارزشیابی آمده است:

- ب سازمان پژوهنده:

- ....

- به منظور حمایت از معلمان و فرهنگیان پژوهشگر و نوآور، تسهیلات و اعتبارات خاص برای فعالیتهای

- پژوهشی و اقدام پژوهی معلمان و فرهنگیان (مانند سرانه پژوهشی، پاداش تالیف مقاله، کتاب، اختراع،

- پژوهانه، خرید آثار معلمان مولف) اختصاص یابد.

دستاورد و کارکرد زیرنظام پژوهش و ارزشیابی در مدرسه

(برگرفته از زیرنظام):

- نتیجه و اثر عمل زیر نظام پژوهش و ارزشیابی تربیتی در جهت بهبود و تسهیل رسالت و کارکردهای نظام تربیتی - بویژه در سطح مدرسه - به عنوان زمینه ای برای تحقق اهداف تربیت در ساحت‌های مختلف بوده است.
- بر این اساس، زیر نظام پژوهش و ارزشیابی متعهد به بهبود عمل تربیتی بر اساس اهداف و آرمانهای محوله است و موضوعیت و مشروعیت آن به ویژه در سطح نظام تربیتی منوط به حرکت در این چارچوب و جهت است.
- در طی دهه های اخیر عبارت پژوهش برای عمل، رایج ترین و پر کاربردترین عبارتی است که از پس دغدغه های موجود برای بکارگیری یافته های پژوهش تربیتی در عرصه اجرا و جلوگیری از انحراف و به هدر دادن منابع در حوزه تحقیقات تربیتی شنیده می شود.

ادامه دستاورد و کارکرد زیرنظام پژوهش و ارزشیابی در مدرسه (برگرفته از زیرنظام):

- بر این اساس مدیریت حوزه پژوهش هدایت منابع را در مسیر تولید دانشی بر عهده دارد که بتواند سرانجام در مسیر تأثیرگذاری بر عملیات تربیتی مورد استفاده کارگزاران قرار گیرد و به تسهیل کارکردهای نظام تربیتی کمک روشنی کند (دانش کاربردی) و اصولاً درستی پژوهش و ارزشیابی تربیتی در پیوند با عمل آشکار می شود. پژوهش و ارزشیابی خوب با فراهم سازی زمینه برای توسعه کارکردهای نظام تربیت رسمی و عمومی، نقش و تاثیر خود را نمایان می سازد.
- تحقق این هدف و کوشش در انجام این تعهد در نظام تربیت رسمی و عمومی، به نوبه خود مستلزم توجه اصلی پژوهش و ارزشیابی به بهبود کیفیت تربیت رسمی و عمومی و بهبود کیفیت تدریس در درون کلاسهای درس است.
- بنابراین ارتباط این زیرنظام با مدرسه باید بیش از پیش و بصورتی نظام مند تعریف و مورد توجه قرار گیرد.

ضرورت و اهمیت توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه

(فارغ از سند زیر نظام)

- تاکید مقام عالی وزارت در هفته پژوهش بر ایده مدرسه به مثابه سازمان پژوهنده
- توسعه پژوهش در فرایند یاددهی یادگیری، منجر به تعمیق و تحکیم یادگیری است.
  - با بهره مندی از روشهای تدریس حل مساله، اکتشافی و ...
  - توسعه محیط یادگیری فراتر از کلاس درس: کتابخانه، آزمایشگاه، برنامه های بازدید، اردو،...
  - -- در این یادگیری، یادگیرنده محدود به دانش ارائه شده در کلاس درس نخواهد شد.

از جمله ویژگی های مدرسه پژوهنده

- مدرسه ای که تفکر، پرسشگری، جستجوگری و تحقیق (اقدام پژوهی، درس پژوهی، روایت نگاری و...) زمینه ساز تصمیم گیری و تعریف فرایندها و اقدام در مدرسه باشد.
- تفکر، کنجکاوی، پرسشگری، و پژوهش مبنای یادگیری دانش آموزان بوده که به مرور این شایستگی ها در آنها نهادینه خواهد شد.
- فرایندها، محتواها و روشها همچون راهبردهای یاددهی یادگیری و ارزشیابی و ابزارهای یادگیری مبتنی بر پژوهش و تحقیق تدارک دیده شده اند.

مساله اصلی:

- مساله اصلی این طرح، دستیابی به الگوی توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه و همچنین تعریف و تبیین مدل ارتباطی بخش پژوهش و ارزشیابی با مدرسه (ارتباط ستاد و صف) با محوریت پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش است.
- به عبارت دیگر استلزامات و سازو کارهای درون سازی و برون سازمانی توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه کدامند و پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش در این حوزه چه نقشی را باید ایفا نماید؟
- چگونه می توان با عزمی مضاعف و همه جانبه و با مشارکت دیگر معاونت های حوزه ستادی و ادارات کل آموزش و پرورش استان ها، پژوهش محوری را در تمامی لایه ها و سطوح گوناگون نظام تعلیم و تربیت ساری و جاری نمود و جلوه عینی و ثمره اصلی آن که همان نهادینه شدن روحیه پژوهشگری در معلمان و دانش آموزان است، را شاهد باشیم؟

هدف کلی: بررسی ابعاد توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه (مدرسه به مثابه سازمان پژوهنده)

سوالات:

۱. چه عوامل درون مدرسه‌ای در توسعه پژوهش در سطح عناصر، فرایندها و رویه‌های مدرسه موثرند؟
۲. برنامه‌های کنونی مدرسه‌ای برای توسعه پژوهش در سطح مدرسه کدامند؟
۳. کدام بخش‌های حوزه ستاد و صف در آموزش و پرورش جهت توسعه پژوهش در مدرسه بایستی همراهی اساسی داشته باشند؟
۴. نهادها و عناصر مرتبط بیرون از آموزش و پرورش برای توسعه پژوهش در مدرسه چه مسئولیت و وظایفی دارند؟
۵. نوع ماموریت و مدل ارتباطی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش به عنوان متولی پژوهش، برای توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه چگونه است؟

سوال یک:

چه عوامل درون مدرسه‌ای در توسعه پژوهش در سطح مدرسه موثرند؟

-
- فرهنگ حاکم بر مدرسه:
  - مدیریت مدرسه
  - معلم
  - برنامه درسی در مدرسه
  - ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
  - محیط یادگیری و امکانات:
  - دانش آموزان:
  - ساختار و قوانین حاکم بر مدرسه

سوال دو:

برنامه های کنونی توسعه پژوهش در سطح مدرسه کدامند؟

برنامه های در حال اجرا در مدرسه:

-
- معلم پژوهنده ۹۷
  - دانش آموز پژوهشگر و فناور برگزیده
  - طرح های پژوهشی برتر
  - طرح جابر بن حیان
  - جشنواره خوارزمی
  - مسابقات فرهنگی و برنامه های دوره ابتدایی (داستان نویسی،...)
  - دیگر برنامه ها

سوال سه:

ماموریت ستاد و صف آموزش و پرورش جهت توسعه پژوهش در مدرسه

- شورای عالی آ.پ در راستای همسویی مصوبات با یادگیری مبتنی بر پژوهش
- سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی (نظام برنامه ریزی درسی)
- دانشگاههای تربیت دبیر و آموزش معلمان
- مرکز سنجش آموزش و پرورش
- معاونت‌های آموزشی
- سازمان نوسازی و تجهیز مدارس
- معاونت پرورشی
- استان و منطقه (خصوصاً معاونت پژوهشی، گروه تحقیق و پژوهش و رابطان پژوهشی)

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

- یکی از ماموریت‌های اصلی و کلیدی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش که در اسناد تحولی نیز به آن اشاره شده است، توسعه فرهنگ پژوهش در بدنه آموزش و پرورش و از جمله مدرسه و خصوصاً متربیان (دانش‌آموزان) هستند. به عبارتی متولی اصلی راهبری و فرهنگ‌سازی پژوهش در آموزش و پرورش، پژوهشگاه است.
- نقش پژوهشگاه در راهبری توسعه پژوهش در آموزش و پرورش (دانشبورد مدیریتی توسعه پژوهش)
- تدوین و تبیین دستورالعمل و آیین‌نامه‌های مرتبط با مدارس پژوهنده
- راهبری ستاد و صف آموزش و پرورش در استقرار مدارس پژوهنده
- تجهیز نمودن و آماده‌کردن گروه‌های تحقیق و پژوهش استان‌ها در گسترش مدارس پژوهنده

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش (برگرفته از زیرنظام)

- پژوهش و ارزشیابی زمانی که توسط و برای نظام تربیت رسمی و عمومی انجام می شود، یک پژوهش پیمان کاری است که با پژوهش آکادمیک کاملا متفاوت است. در پژوهش پیمان کاری، حمایت کننده پژوهش به دلیل نیاز به نتایج پژوهش در این حوزه سرمایه گذاری می کند و از این رو مطالعات باید دقیقا مطابق با نیازهای حمایتگران طراحی و اجرا شود. سرانجام نیز یافته های پژوهش مبتنی بر توصیه هایی کاربردی و قابل درک، برای بهبود عمل به کاربران و تصمیم گیران ارایه می گردد.
- پیامد چنین رویکردی در عرصه سیاست گذاری پژوهشی، گرایش اساسی به انجام تحقیقات کاربردی و ماموریت گرا است که بر محور تحقق کارکردهای مدرسه طراحی و اجرا می شوند. بر این اساس قاعده عرضه و تقاضا در پژوهش مورد توجه قرار گیرد. به این ترتیب نیاز مخاطب(به ویژه در درون مدرسه) مهمترین شرط برای انجام پژوهش خواهد شد و عرضه گرایی با تقاضا / کارب رگرایی به تعادل خواهد رسید

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش (برگرفته از زیر نظام)

- اگر چه نظام تربیت رسمی و عمومی به مثابه یک نظام وحدت یافته مورد نظر می باشد. اما تنوع پدیده ها و موقعیت های تربیتی که به صورت مراتبی از پدیده های بسیار پیچیده و کمتر پیچیده و به لحاظ موضوع تنوع بین رشته و چند رشته ای بروز و ظهور پیدا می کنند نیاز مند آن است که در حوزه روش پژوهش با رویکردی کثرت گرا اقدام شود. با پذیرش رویکرد کثرت گرا در حوزه پژوهش و ارزشیابی، عرصه عمل بر دایره ای متنوع از روش های مطرح گشوده می شود.

- طیف متنوعی از روش های پژوهشی از تحقیقات آزمایشی کاملاً تحت کنترل، تا اقدام پژوهی و درس پژوهی ناظر بر نیازهای بومی و روشهایی دیگر نظیر تحقیق و توسعه، مطالعات موردی، مطالعات تاریخی و قوم نگاری، تحلیل محتوا و ارزشیابی در ابعاد و سطوح مختلف خود در چنین عرصه ای فرصت بروز می یابند. چنین دامنه ای وسیع در بر گیرنده همه رویکردها و روشهای پژوهشی اعم از کمی و کیفی خواهد بود و به سمت ارایه نظریه ای جامع از پژوهشهای تربیتی گرایش دارد. متناسب با این رویکرد فراگیر، روش های پژوهش تربیتی نه تنها در تعارض با یکدیگر نیستند بلکه هر یک ضعف دیگری را می پوشانند

مسئولیت و وظایف نهادها و عناصر مرتبط بیرون از آموزش و پرورش برای تحقق مدرسه پژوهنده

- لوازم تعالی بخش نگرش جامعه نسبت به پژوهش
- خانواده (به عنوان محیط یادگیری، ترویج روحیه کنجکاوی، پرسشگری، خلاقیت دانش آموزان در خانه...)
- رسانه‌ها: (ترویج فرهنگ مطالعه و یادگیری، تشویق و ترغیب به پژوهش و پژوهشگری، پرهیز از تبلیغات کنکوری و ...)
- سازمان سنجش وزارت علوم: تغییر در رویه موجود سنجش دانش آموزان برای ورود به دانشگاه، تمهید مقدمات سنجش بر اساس شایستگی‌های چند بعدی، ...)
- دانشگاه‌ها:
- مراکز علم و فناوری،
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پارک ها، ...

ماموریت و مدل ارتباطی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش به عنوان متولی پژوهش، در تحقق مدرسه پژوهنده

- در پاسخ به این سوال به دنبال ارتباط نزدیک پژوهشگاه به عنوان مرجعیت علمی پژوهش در وزارت آموزش و پرورش با مدارس و بدنه آموزش و پرورش بوده و از طرفی بتواند نقش واسطه ای خود بین دانشگاهها و متخصصان حوزه های مرتبط با مدارس را به خوبی ایفا کند.
- در این برهه تحولی نظام تعلیم و تربیت، اعضای هیئت علمی و کارشناسان پژوهشگاه، مدرسه را به معنای واقعی، جامعه و میدان پژوهشی خود برای شناسایی مساله ها و احصای نیازهای پژوهشی دانسته و ارتباط تنگاتنگی با مدارس برقرار خواهند کرد. از طرف دیگر عوامل مدرسه ای نیز هم خود پژوهشگرند و مساله و مشکلات خود را با پژوهش و بینش علمی حل و فصل خواهند نمود و یافته های خود را در اختیار دیگران خواهند گذاشتف بلکه با پژوهشگاه و نمایندگان پژوهشی در استانها و مناطق ارتباط نزدیک کاری برقرار می نمایند.

جمع بندی بحث

- با اجرای این طرح در نظر است ضمن ارائه الگوی توسعه فرهنگ پژوهش در مدرسه و تبیین استلزامات آن و تعیین نقش پژوهشگاه در این خصوص، زمینه اجرایی نمودن طرح در مدارس را فراهم نمود. چرا که یکی از پیش نیازها و عوامل کلیدی موثر در پیاده سازی صحیح اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش، جاری و ساری نمودن پژوهش محوری در تمامی لایه‌ها و سطوح گوناگون نظام تعلیم و تربیت و خصوصاً در مدرسه و فرایند یاددهی یادگیری است که جلوه عینی و ثمره عملی آن همان نهادینه شدن روحیه پژوهشگری در معلمان و دانش‌آموزان است.

سلامت و پاینده باشید